

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *Kitâbü Def' il-ahzân* (nşr. H. Ritter — R. Walzer), Roma 1938-39; a.m.f., *Resâ'ül*, I, 177-179, 274-278; Ebü Bekir er-Râzî, *et-Tıbbü'r-râhânî* (*Resâ'ül felsefiyye* içinde, nşr. P. Kraus), Kahire 1939 — Beyrut 1402/1982, s. 1-96; Fârâbî, *el-Mednetü'l-fâzıla* (nşr. A. Nâder), Beyrut, ts. (Dârü'l-Meşrikk), s. 118-119 vd.; a.m.f., *es-Siyâsetü'l-medeniyye* (nşr. Fevzi Neccâr), Beyrut 1964, s. 83 vd.; a.m.f., *Taḥşilü's-sa'âde*, Haydarâbâd 1345; a.m.f., *et-Tenbîh 'alâ seb'ili's-sa'âde*, Haydarâbâd 1346; Ebü'l-Hasan el-Âmirî, *es-Sa'âde ve'l-is'âd* (nşr. M. Minovi), Wiesbaden 1957; İhvân-ı Safâ, *Resâ'ül*, Beyrut 1376-77/1957; İbn Sînâ, *Avicenna's De Anima* (nşr. Fazlurrahman), Oxford 1973, s. 49-50, 223-228, 240-250; a.m.f., *Risâle Adhaviyye fi emri'l-me'âd*, Kahire 1949, s. 120-122; a.m.f., *Risâle fi's-sa'âde* (*Mecmû'ü resâ'ül* içinde), Haydarâbâd 1354; a.m.f., *Risâle fi' ilmi'l-aḥlâk* (*Mecmû'ü resâ'ül* içinde), Haydarâbâd 1354, s. 98-101; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-aḥlâk*, Beyrut 1398; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 48-74; a.m.f., *Mizânü'l-'amel* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1964; a.m.f., *el-Münkiz mine'ç-dalâl*, Dimaşk 1939, s. 99-100; İbn Bâcce, *Tedbirü'l-mütevahhid* (nşr. Muîn Ziyâde), Madrid 1946; a.e. (Mâcid Fahri, *Opera Metaphysica* içinde), Beyrut 1968; İbn Tufeyl, *Hay b. Yakzân* (nşr. Ahmed Emin), Kahire 1959; Tûsî, *Aḥlâk-ı Nâsırî*, Lucknow 1891; Dewânî, *Aḥlâk-ı Celâlî*, Kalküta 1911; Hüseyin Vâiz, *Aḥlâk-ı Muḥsinî*, Kalküta 1850; Kınalızâde Ali, *Aḥlâk-ı Alâî*, Bulak 1248; A. Nâder, *en-Nefsü'l-insaniyye 'inde Ibn Sînâ*, Beyrut 1968, s. 24-25, 34, 108, 111-112; R. Walzer, "Aḥlâk", *EI²* (İng.), I, 325-329.

MEHMET AYDIN

AHLÂK-ı ADUDİYYE

(أخلاق عضوية)

Adudüddin el-İcî'nin

(ö. 756/1355)

ahlâkla ilgili Arapça risâlesi.

Asıl adı *Risâletü'l-aḥlâk* olan eser, müellifi Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülgaffar el-İcî'nin Adudüddin şeklindeki unvanından dolayı *Aḥlâk-ı 'Adudiyye* ve *el-Aḥlâku'l-'Adudiyye* olarak şöhret bulmuştur. Bazı müellifler (bk. GAL, II, 270; *EI*, I, 722), eseri *er-Risâletü'l-ş-şahiyye fi' ilmi'l-aḥlâk* ve *Risâletü'l-aḥlâk* adıyla da zikretmektedir.

Dört bölümden meydana gelen eserin birinci bölümünde nazarî ahlâk konuları yer alır. Nutk (düşünme), gazap ve şehvet gibi nefsin temel fonksiyonlarıyla bunların ifrat ve tefrit şeklindeki aşırılıklarından doğan reziletler ve itidal noktasında tutulmalarıyla kazanılan faziletler üzerinde durulur; ahlâkın insan karakteriyle olan münasebeti ve değişip değişmeyeceği meselesine de kısaca temas edilir. Eflatun ile Aristo arasındaki görüş ayrılıklarından birini teş-

kil eden ve birçok İslâm ahlâkçısı tarafından da sık sık gündeme getirilen ahlâkın değişip değişmeyeceği meselesinde İcî de Fârâbî ve daha birçokları gibi, ahlâkın değişebileceği yönündeki görüşü tercih eder. Ahlâkî faziletlerin kazanılması ve korunmasına ayrılan ikinci bölümde pratik ahlâk konuları işlenmektedir. Daha çok faziletleri elde etmenin ve reziletlerden korunmanın yolları üzerinde duran müellif, her reziletin, mukabili olan bir faziletle giderilebileceğini belirtir. Bilgisizliğin bütün ahlâkî hastalıkların kaynağı olduğunu söyleyen İcî, büyük bir eksiklik olarak nitelendirdiği kara cahilliğin (cehl-i mürekkeb) tedavisi için, insan zihninin müşahhasan mücerret düşünceye yükselmesinde önemli bir yeri olan ve kesin sonuçlar veren matematik disiplininin öğretilmesini teklif eder. Aile ahlâkının, ev yönetiminin konusuna değindiği "Siyâsetü'l-menzi'l" başlıklı üçüncü bölümde ise ana baba, çocuklar, hizmetçiler gibi aile fertlerinin maddî ve mânevî hayatlarının düzenlenmesi, aralarında uyum sağlanması, birbirlerine karşı olan hak ve sorumlulukları incelenir. Eserin "Tedbirü'l-müddün" baş-

lıklı dördüncü bölümünde müellif devlet yönetimi konusunu işlemekte ve insanın yaratılıştan içtimalı bir varlık olduğu şeklindeki klasik görüşü tekrar etmektedir. Bu bölümde, Fârâbî'den beri devam eden "fâzıl" ve "câhil devlet" tarzındaki klasik medîne (ülke) taksimini İcî'nin de tekrar ettiği görülür. Ona göre, faziletli ülkenin en bâriz vasfı, ahali arasında sevgi ve dostluğun hâkim olmasıdır. Sosyal hayatın düzenlenmesi ve ülkenin fazilete ulaşmasında Fârâbî gibi o da yöneticilere çok önemli görevler düştüğü görüşünü benimser; eseri de toplumu yönetenlere düşen vazife ve sorumlulukları sayarak bitirir.

Aḥlâk-ı 'Adudiyye, genel olarak Fârâbî ve İbn Miskeveyh gibi İslâm Meşşâî filozoflarının ahlâk ve siyaset alanındaki görüşlerinin tekrarı mahiyetinde olup önemli bir orijinallik taşımamakla birlikte, bilhassa Osmanlı ve İran ilim ve medrese çevrelerinde hayli ilgi görmüştür. Nitekim çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan risâle, müellifinin diğer eserleri gibi pek çok kişi tarafından şerhedilmiştir. Bu şerhler arasında, müellifin talebesi ve Buhârî şârihi Muhammed b. Yûsuf el-Kirmânî'nin şerhi birinci sırayı alır. Taşköprizâde'nin 1540'ta tamamladığı bilinen şerhi ile Müneccimbaşı Ahmed Bede'ye (ö. 1701) ait şerh de değerlidir. *Aḥlâk-ı 'Adudiyye*, Sultan Abdülaziz dönemi Meclis-i Maârif âzasından Mehmed Emin İstanbulî tarafından *Melzemetü'l-aḥlâk* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Ayrıca risâlenin birinci bölümünü, eski Kayseri müftülerinden Ahmed Remzi Efendi 100 beyit halinde ve Arapça olarak nazmetmiştir. Şeyhülislam Müsâ Kâzım Efendi'ye ithaf edilen bu manzume, *el-Cevheretü'r-Remziyyetü'l-ferdiyye* adıyla basılmıştır (Kayseri 1334).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 408; Keşfü'z-zunûn, I, 37; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 167, 527; II, 172; *Sicill-i Osmânî*, I, 232; *Osmanlı Müellifleri*, I, 243, 347; III, 143; Bursalı Mehmed Tâhir, *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325, s. 16, 37; Brockelmann, *GAL*, II, 270; *Suppl.*, II, 291; G. Sarton, *Introduction*, New York 1975, III/1, s. 628; Ağâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDAY Belleten* 1963, Ankara 1964, s. 93; Fârâbî, "Eflatun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Ulaştırılması" (trc. Mahmut Kaya), *Felsefe Arkivi*, sy. 24, İstanbul 1984, s. 237-240; Ahmed Ateş, "İcî", *İA*, V/2, s. 923; M. Münir Aktepe, "Taşköpri-zâde", *İA*, XII/1, s. 44; F. Rahman, "Aḥlâq", *EI*, I, 722-723.

HÜSAMETTİN ERDEM

Aḥlâk-ı 'Adudiyye'nin son sayfası

(Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 625/19, vr. 247*)

